

Idrættens tredje vej

Supplerende materialer til bogens tredje udgave, 2000

v/ Henning Eichberg

Indhold

Kap.4 Tre kulturområder

Kommerciel kultur, dannelseskultur og folkekultur - Markedet, staten og det civile samfund - Krop, ånd og sanserne

Kap.6 Idræt, livsstil og kulturel kapital

Livsstil og idræt - Den kulturelle kapital

Idrætten i livsformerne ...

Nye udfordringer

Ældre og idrætten i livets forløb - Etniske mindretal, idræt og identitet

Kap.7 Idræt, forening og demokrati

Vi-dannelse: produktion, integration og kommunikation

Kap.9 Idræt på højskolen - og idrættens højskolisering

Kap.10 Den trialektiske metode

Kap.12 Idrættens tre økonomier - tabel

Litteratur

Kap.4, s.64

Tre kulturområder

90'ernes nye dynamik i kommercialiseringen og globaliseringen af idrætten, kulturen og

samfundet som helhed har skærpet opmærksomheden om visse modstillinger, som har været kendt længe, men nu får en anden betydning i takt med forandringen af den samfundsmæssige balance. Der er tale om spændingsfeltet mellem kommerciel kultur, dannelseskultur og folkelig kultur hhv. mellem markedet, det offentlige og det civile samfund.

Kommerciel kultur, dannelseskultur og folkekultur

Den *kommercielle kultur*, også kaldt industrikulturen eller massekulturen, udvikler sig efter markedsøkonomiske kriterier. Der skal produceres for at sælge: ugeblade, video, tv og film, spil, popmusik, legetøj, forlystelsesparker etc. For idrættens vedkommende er både mediesport og helseidræt vægtige og ekspanderende dele af dette marked. Mediesporten indgår i bevidsthedsindustriens tilbud om underholdning. Helsecentrenes idrætstilbud appellerer til dyrkelsen af sundhed, fitness og den evigt ungdommelige krop. De kommercielle (krops-)kulturer imødekommer dermed eksisterende behov for en sanselig oplevelse af selvværd, men må samtidig til stadighed skabe nye behov. Den kommercielle kulturs succes måles kvantitativt - seere, aftagere, brugere - men den har også fingeren på pulsen og kan lægge op til udfordring og nytænkning.

I den kulturpolitiske debat støder den kommercielle kultur først og fremmest sammen med *dannelseskulturen*, der også betegnes som elite- eller finkulturen. Den præger traditionelt og stadigvæk det generelle syn på kulturpolitikken på en sådan måde, at finkulturen kan misfortolkes som en slags enhedskultur. Dannelseskulturen repræsenterer højtspecialiserede produktioner og aktiviteter, som i det historiske udgangspunkt har nydt de dominerende sociale klassers bevågenhed - professionelt teater, billedkunst, litteratur, film og dans samt hertil knyttede formidlingsinstitutioner som biblioteker, museer, koncerthuse og gallerier. Men efterhånden, i takt med demokratiseringsbestrebelse, har den bredt sig til store dele af befolkningen. Dannelseskulturen har sin humane dimension i fordybelsen og signalværdien. Den lægger op til professionel produktion. Elitekulturen består på den ene side af den *klassiske borgerlige dannelseskultur*, som satser på kulturarvens kontinuitet, og på den anden af den eksperimenterende *avantgardekultur*, der søger fornyelse og udfordring. Idrætten regnes normalt ikke med i denne sammenhæng.

Fælles for dannelses- og massekulturen og den dertil relaterede kulturpolitik er, at kultur er et tilbud fra "producenter" til "publikum". Derfor har produktionsbegrebet mening her. Men kun her. I begge tilfælde er kultur nemlig noget, man "går til" - eller zapper sig ind i. Som almindelig deltager skaber man ikke tingene selv; man er ikke selv kultur-"producent", men tager imod "tilbud".

Folkekulturen udgør som noget tredje et kontrastbillede. Som en slags "folkets egen kultur" samler den aktiviteter og initiativer nedefra. Den udspringer af folket selv og finder sted på det civile samfunds præmisser. Den er lokal og udfoldes i fællesskaber. Deltageren er ikke nødvendigvis professionelt involveret, kan tilmed være aktør og modtager samtidig, og dermed bortfalder opdelingen mellem produktion og forbrug. Det udelukker ikke professionalisme, i den traditionelle folkekultur i skikkelse af spillemanden, gøgleren, klovnen og den rejsende sanger. Folkekulturen er igen opdelt. Den *ældre folkekultur* forholder sig overvejende til traditioner: amatørmusik, foreningsidræt, folkedans, banko, fest i forsamlingshuset etc. De *nyere græsrodskulturer* er snarere opstået i protest mod den voksende bureaukratisering, umyndiggørelse og kommercialisme og kommer til udtryk i medborgerhuse og gadefester, rytmisk musik og ny spillemandsmusik, ungdomskulturer og

graffiti, alternative folkeaviser, egnsspil, bogcaféer og lokalradioer.

Markedet, staten og det civile samfund

De tre kulturområders aktuelle placering og modsætninger kan kun forstås i forhold til den nye situation, som globaliseringen fører med sig. De henviser til det tredelte spændingsforhold mellem markedet, staten og det civile samfund.

Markedet bygger på et flertal af aktører, som befinder sig - som producenter - i et konkurrenceforhold relateret til efterspørgselens krav. Den kommercielle handling har den økonomiske optimering som reguleringsmekanisme, profitprincippet, og er derfor ikke bestemt af politiske vurderinger eller fordelingspolitiske beslutninger.

Den kommercielle kultur, herunder mediesport og dele af sundheds- og fitnessidrætten, fungerer efter markedets præmisser. Den er gennem de seneste årtier ekspanderet kraftigt i takt med markedets globalisering og sætter på nye måder og i et hidtil ukendt omfang den offentlige kulturpolitik såvel som den civilsamfundsmæssige idræt under pres. Visse nyere tendenser i event- og festivalskulturen - som "Kulturby 96" etc. - ligger også på linie med den kommercielle kulturforståelse, men viser samtidig, hvilke fornyelsesmuligheder der findes på dette område.

Statslige eller *offentlige initiativer* følger derimod politiske og fordelingspolitiske reguleringer. Det offentlige økonomi er bestemt af politiske værdier og aftaler. Den statslige sfære har en monopolistisk struktur i den forstand, at der kun er én stat på et givet territorium. Den demokratiske magtdeling prøver ganske vist at skabe modvægt og en vis balance inden for monopolet, men alligevel forbliver det territoriale monopol kilden til den statslige handlings autoritet, til magten og dens hierarkiske gradueringer.

Den offentlige kulturpolitik har fra sit udspring i enevælden over borgerskabets kulturbegreb hen mod velfærdsstatens støttepolitik til stadighed haft en særlig nærhed til danneskulturen. Idrætten er imidlertid en indikator på, at den offentlige kulturpolitik siden 1970'erne har undergået visse justeringer, i takt med det udvidede kulturbegreb. Dette har det imidlertid været svært at forankre i kulturbegrebets praktisk-politiske håndtering. Offentlig indsats til elitesportens fremme kan forstås som en parallel til støtten til elitekulturen, dog uden at man, som i andre kulturområder, er opmærksom på elitesportens æstetiske kvaliteter og udvikling, og Team Danmarks selvforståelse er blottet for kulturpolitiske overvejelser. Breddeidrættens fremme og statsfinansiering bygger overvejende på sundheds- og socialpolitiske forestillinger, mens kulturpolitiske betragtninger er fraværende.

Det civile samfund er som noget tredje baseret på mangfoldige - ofte konkurrerende - og overvejende *frivillige* former for *selvorganisering*: familier, naborelationer, lokalfællesskaber, foreninger, andelssammenslutninger, højskoler, græsrodsbevægelser, uformelle netværk etc. Den civile handlings økonomi er hverken profitreguleret eller monopolistisk, men bestemt af medlemmernes frivillighed og især af de aktives prioriteringer.

Idrætten er placeret i det civile samfund i kraft af dens evne til at mobilisere frivillighed og samarbejde, foreningsdannelse og nærdemokrati. Disse kvaliteter bør imidlertid ikke sløre blikket for, at den folkelige idrætskultur trin for trin kan blive underlagt andre, markedsmæssige og statslig-offentlige strategier, hvorefter kun en slags civilsamfundsretorik

bliver tilbage.

Krop, ånd og sanserne

De tre kulturområder adskiller sig ikke kun fra hinanden ved deres forhold til de tre samfundsmæssige sfærer. De er også forskellige i forhold til de menneskelige oplevelsesdimensioner. Finkulturen - både dannelses- og avantgardekulturen - satser i høj grad på *sprogligt* formidlede bevidsthedsprocesser, på "*åndelige*" abstraktioner. Det kulturelle menneske oplever, producerer og reproducerer, anmelder og argumenterer ved at tematisere egne og andres oplevelser. Præstationer i idræt ligesom i musik, dans og billedkunst forbliver inden for dannelseskulturens rammer marginale, hvis de ikke sprogligt bliver bearbejdet og dermed interessante. Denne åndeliggørelse kan ske i form af kritik, faglig-akademisk viden, poetisk bearbejdelse eller subjektiv indfølelse. Det er det enkelte menneske, der taler og fordyber sig.

Den kommercielle kultur følger lignende individualiserende tendenser. Men den satser overvejende på det synlige og synliggørelsen, sekundært også på det hørbare, og smelter billed- og musikproduktionen gennem medieudviklingen sammen i en *audio-visuel* helhed. Sproget springes over gennem den underholdende sanselighed. Adressaten vælger og nyder, ser og lytter, men forbliver ellers overvejende passiv.

Folkekulturen som det tredje er stærkt præget af *kropslige aktiviteter* og kropsbevægelser. Fælles oplevelser og personlige følelser prioriteres højt. Kropslige færdigheder baseres på praktisk viden, på indlæring her-og-nu og fra-krop-til-krop, gennem den levende vekselvirkning. Kulturudøveren gør noget selv - sammen med andre. Det virker ikke som tilfældigt, at myndighederne gennem århundreder har ført en ihærdig kamp imod visse "hedenske" eller "obskøne" former for folkelig fest- og idrætskultur, at trommen gennem store dele af den vesterlandske historie har været undertrykt som et redskab for folkeligt udtryk, og at tatoveringen i ansigtet og sikkerhedsnålen i næsen har en provokerende virkning den dag i dag. Menneskets kulturelle kropslighed er imidlertid ikke kun en kontrast, men også en basis for dannelseskulturens sproglighed; ordet i poesien, det åndelige begreb, metaforen kan ikke forstås uden om den sanselig-kropslige oplevelse, der danner forståelsens "materielle" grundlag.

Oplevelsesformernes forskellighed viser, at det ikke giver mening at spille de forskellige kulturområder ud imod hinanden, som om de udelukker hinanden. De har hver deres ret. Men de er samtidig i ubalance i forhold til den offentlige støtte og i forhold til markedets opmærksomhed. Mens den kommercielle kultur økonomisk bærer sig selv, støtter den offentlige kulturpolitik først og fremmest dannelseskulturen. Den folkelige kultur som det civile samfunds udtryk er den mest oversete del af kulturen i forhold til de to andre sektorer, mens idrætten henvises til andre end kulturelle logikker.

Kap.6, s.115

Idræt, livsstil og kulturel kapital

3.afsnit

Det, der står tilbage at beskrive og dokumentere, er idrættens konkrete bidrag til socialiserings- og identitetsprocesserne i de forskellige sociale gruppers hverdagsliv. Der står forskellige metodologiske og teoretiske indfaldsvinkler til rådighed, især som analyser af livsstil, kulturel kapital og livsform. Analyserne fører på grundlag af forskellige metoder til delvis forskellige billeder af idrættens deltagere og bør derfor ikke blandes sammen, som det så ofte sker.

Livsstil og idræt

Idrætten indgår på forskellige måder i folks livsstil.

Livsstil betegner dels en *udefra-styret adfærdsstil* med narcissistiske træk, udformet på grundlag af markedets mangfoldighed. Det danner et modbillede til den klassiske industriepokes indefra-styrede, arbejdsorienterede adfærdsstil (Riesman, Lasch, Toffler, Naisbitt). Det kan betyde, at den nye livsstil reducerer den klassiske præstationssports tiltrækningskraft og retter interessen mod nye kropskulturformer.

Dels beskriver livsstil en hypermoderne, *strømlinet kropstil*, kendetegnet ved erotisk æstetik og videnskabelig teknologi. Her indgår sporten i en slags protese- og risikokultur, med særlig reference til ekstrem- og vanvidssport (Vigarello, Tibon-Cornillot, Le Breton).

Dels bruger man livsstilsbegrebet også for at beskrive en revolte i *individualitetens* navn imod enhedsmennesket - og imod enhedssporten. Det fik især sit udtryk i den østeuropæiske revolution, forstået som individuel frisættelse og modernisering (i forlængelse af Thomas Ziehe og Ulrich Beck). Stik modsat denne individualistiske forståelse kan livsstil imidlertid også ses som at indeholde *utopiske* kvaliteter (Henri Lefebvre). Stil er her et æstetisk udkast til det gode liv, herunder idræt.

Andre ser livsstil som en mangfoldighed af selvstiliseringer, som gennem deres specifikke kropslige tegn markerer det moderne samfunds funktionelle *uddifferentiering i delsystemer og sociale roller*. I dette systemfunktionalistiske syn, kan sporten forstås som enten et funktionelt kropsprogram, som fleksibelt tilpasses de nye uddifferentieringer, eller også som et delsystem, der gennem livsstilenes seneste uddifferentieringer efterhånden er blevet funktionsløs og problematisk (Bette, Cachay, Heinemann, Dietrich).

Mest udbredt og gennemarbejdet er et livsstilsbegreb, som beskriver et flertal af *klassificerbare livsmønstre*. Det erstatter sociologiens administrativt og statistisk mere håndterbare, men indholdsfattige kategorier alder, køn, social status, indkomst, idrætsvaner etc. (Engström, Schelin, Riiskjær, Dahl). Livsstil kan erstatte det tidligere klassebegreb, der hermed bliver mere fleksibelt. Begrebet kan imidlertid også blive så fleksibelt, at alle mulige ryge-, drikke-, motions-, spise- og seksualvaner kaldes for livsstil. Der knyttes ofte forventninger til begrebet om en mere kontant brugbarhed ved beskrivelsen af målgrupper for pædagogisk eller administrativ intervention eller for markedets segmentering og forbrugsvaner.

En efterhånden ret gennemarbejdet metode er korrespondanceanalysen og fordelingen af livsstilarterne på en værdikort. Koordinatsystemet struktureres gennem de to koordinater individualitet vs. konformitet og materialistiske vs. idealistiske indstillinger (Dahl). Dette synliggør fire segmenter. I segmentet materialisme/individualitet finder man f.eks. badminton som "sport for mennesker med en moderne indstilling og for mennesker med uddannelse",

men også - måske overraskende - fodbold. (Her stemmer man politisk i retning af Venstre, CD og de radikale, læser Berlingske og Jyllandsposten og foretrækker heroisk-opbyggelige historier.) I segmentet materialisme/konformitet er boksning placeret som en sport for "mænd med relativt dårlige ressourcer på såvel det uddannelsesmæssige som det prestigemæssige plan". (Her stemmer man på de konservativ og Fremskridtspartiet, læser tabloidaviser og foretrækker den komiske fortælling.). Dans som breddeidræt tiltrækker mere resourcesvage grupper i segmentet konformitet/idealisme (som i øvrigt er karakteriseret af socialdemokratiske positioner, regional avislæsning og fatale historier). Svømning, jogging og cykling ligger i kortets centrum, hvilket henviser til disse aktiviteters særligt heterogene sammensætning. Det afgørende er altså ikke selve aktiviteter, men på hvilken måde man løber, svømmer eller cykler.

Ud over sektorinddelingen beskrives her altså modsætningsforhold, der gør en forståelse på tværs af visse livsstilsskel særlig vanskelig. Således står segmentet materialisme/konformitet (med boksning, Fremskridtsparti, tabloidavis og den komiske fortælling) især uforstående over for segmentet idealisme/individualitet (med kulturferie, valg af SF hhv. de Radikale, læsning af Politiken og den "aristokratisk-tragiske" fortælling) - og omvendt. Fordelen med korrespondenceanalysen er, at den skærper opmærksomheden for forankringen af idrætsgrenene i generelle livstile og belyser deres indre differentiering og modsætningsforhold.

Den kulturelle kapital

Analysen af den kulturelle kapital og af den kulturelle smags felt, som følger Pierre Bourdieus sociologi, går en anden vej. Begreberne social kapital, kulturel kapital, dannelseskapital og kropslig kapital er baseret på en udvidelse af det økonomiske kapitalbegreb. Social kapital skaber social tryghed, hvilket i høj grad er relevant for idræt som netværksdannelse. Kropslig kapital kan - lige som kulturel og social kapital - blive vekslet (konverteret), værdisat og opsparet, akkumuleret eller også, som det ofte sker i udvandringssituationer, devalueret. Set ud fra idrætten kan man ane en slags udviklingsdimension i kapitalbegrebet: Mennesket starter med at samle kropslig kapital - sideløbende med dannelseskapital - som efterhånden bliver oversat til social kapital og forøger chancen for senere at opspare økonomisk kapital. Der er imidlertid ingen automatik i forløbet. Og starten - den kropslige kapital opbygning gennem valget af aktiviteter og måden, at dyrke aktiviteterne på - er i sig selv i høj grad afhængig af sociale rammebetingelser, der unddrager sig individets frie selvbestemmelse.

Det kan imidlertid diskuteres, i hvilken grad kapitalbegrebets underliggende forestillinger om udbud og efterspørgsel kan overføres til de former for idræt, som ikke uden videre følger en logik af produktion og forbrug. Kapitalbegrebet indeholder en fristelse til at tingsliggøre processen, som adskiller idrætten fra produktionsarbejdet. Det passer dermed alt for godt til sportens resultatorientering i kontrast til idræt som fest og leg. For at beskrive den ville begrebet "menneskelig ressource" være mere adækvat.

Men når dette er sagt, er der megen oplysning at hente i placeringen af idrætten i det sociale felt, således som det er konstrueret gennem korrespondanceanalysen og antagelserne om kulturel smag og kapital. Feltet er struktureret gennem to kapitalformer, den økonomiske og den kulturelle, placeret i et koordinatsystem. Den vertikale akse angiver kapitalens omfang, med forbindelsen af økonomisk kapital (+) og kulturel kapital (+) i toppen og mangel på økonomisk kapital (-) og kulturel kapital (-) i bunden. På toppen finder man for Frankrigs

vedkommende typisk de liberale erhverv med golf, sejlsport og tennis. På bunden finder man arbejderklassen med thai-boksning, boksning og anden kontaktsport samt fodbold har sit tyngdepunkt. Den horisontale akse angiver kapitalens struktur, med på den ene side kombinationen af kulturel (+) og økonomisk (-) kapital, hvor pædagoger dyrker aikido, fodture og den økologiske kritik af jagt, og på den anden side kombinationen af kulturel (-) og økonomisk kapital (+), hvor små selvstændige håndværkere og handelsdrivende dyrker holdsport og cykelsport, mens landmænd dyrker jagt og fiskesport. I midten finder man middelklassen af bl.a. teknikere, der dyrker ski, surf og judo (Pociello).

Gennem denne analysemetode er man også blevet opmærksom på en markant modsætning indenfor kultur og idræt mellem de offentlig ansatte og de privatansatte hhv. selvstændige. På den "offentlige" side foretrækker man individuelle idrætsaktiviteter uden konkurrence, gerne ude i det grønne, og man dyrker desuden yoga, aikido, vandretur og "bløde" værdier, alt sammen som brikker i et bredere kulturelt engagement. (Her tenderer man i valgsituationer til at sætte kryds til venstre og foretrækker at holde kat i huset). På den "private" side specialiserer man sig snarere på enkelte konkurrenceidrætter, der indeholder elementer af kamp, risiko, autoritet og aggressivitet, som maratonløb og fodbold. Denne gruppe inkluderer flere tilskuere både foran TV-skærmen og på tribunerne. (Og ellers stemmer man her snarere til højre og foretrækker hund som husdyr.) De to kulturområder forhold til hinanden er blevet beskrevet "som hund og kat".

Metoden fører til mindre duale resultater, når den bliver brugt til nærmere at beskrive forskellige sociale mønstre inden for en bestemt idrætsaktivitet. F.eks. fandt man inden for (fransk) kajak- og kanoroning en tredeling mellem, hvad man har kaldt de konkurrenceorienterede, turisterne og puristerne. De "konkurrenceorienterede" er mest yngre, typisk 17-20årige, der dyrker slalom, teknisk perfektionering, hurtighed og energi, gerne på de mindre vandløb. Derimod satser "turisterne", som er noget ældre, på camping, sommerture og langsom bevægelse, gerne på Loire floden eller på søer (og stemmer ellers højre-liberal). En tredje gruppe, "puristerne", forbinder roning med økologi og lyst til det eventyrlige, gerne ved Korsika eller også på Colorado floden. De dyrker naturen i opposition til motorsporten (samt vælger venstrefløjen og læser Le Monde). En lignende social tredeling har man fundet i andre friluftsidrætter, f.eks. skiløb (Pociello).

På trods af, at livsstilsanalysen og analysen af den kulturelle kapital felt arbejder med forskellige akser og fører til forskellige struktureringsprincipper, har de det til fælles, at de spiller på en genkendelighed i sociale mønstre, som kan nærme sig stereotypiseringer. Men frem før alt gør de opmærksom på, at enhver menneskelig praksis, herunder idræt, er socialt relativ. Dette kræver af enhver iagttager en forsigtighed i omtalen af andre livsstile og idrætskulturer, altså ikke mindst den pågældende forskers bevidstgørelse af egen "etnocentrisme". Også livsformsbegrebet omhandler denne slags sammenstød - dog med den fordel, at de kønspolitiske ubalancer, som de andre teorier tenderer til at marginalisere, i livsformsforståelsen får en fremtrædende stilling.

Idrætten i livsformerne

Den strukturelle livsformsanalyse blev udviklet i 1970'erne...

Kap.6, s.120

Nye udfordringer

Gennem de senere årtier er nye deltagergrupper trådt i idrættens billede. De udgør ikke kun "målgrupper" af voksende kvantitativ betydning, men stiller samtidig spørgsmål ved idrættens hidtidige organisatoriske og aktivitetsmæssige mønstre. Efter kvinderne er det især ældre og nye etniske mindretal, der gør sig bemærket.

Igen drejer det sig om langt mere end "særlige grupper". Lige som kvinderne i idrætten gjorde opmærksom på idrættens grundlæggende kønspolitiske betydning, ikke mindst for mænd, således henleder ældreidrætten opmærksomheden mod kroppens og idrættens mening i livets forløb. Og etniske mindretal tematiserer identitetsspørgsmål, som er mindst lige så betydningsfuld for det danske flertal.

Ældre og idrætten i livets forløb

En markant forandring i idrætsdeltagernes statistiske og kulturpolitiske billede er de senere år sket gennem de ældre. Ældre mennesker over 60 år udgør en femtedel af den danske befolkning, ca. 1.037.000 pr. 1.1.1997. Dette tal beregnes til at vokse indtil år 2017 til 1.300.000 personer, altså om 25%.

Andelen af idrætsaktive blandt de ældre er steget væsentligt gennem de seneste årtier, fra 12% i 1975 til 27% i 1993, men kun 10% deltager i foreningernes aktiviteter. Mens tallene for de ældre over 80 år er blevet uforandret, gælder aktivitetsstigningen udelukkende for de 60-79 årige. Hvor kvinderne hidtil havde en markant højere deltagelse, er kønsforskellen efterhånden næsten blevet udjævnet. Men da der i absolutte tal findes flere ældre kvinder end mænd, fylder kvinderne reelt mere i idrætsbilledet, 58% over for 42% mænd. Kvinderne foretrækker gymnastik, som i alt står for 14% i de ældres idrætsbillede, mens mænd i højere grad prioriterer svømning (7-8% i alt) og turcykling (6%). Prognoser frem til år 2017 siger, at man må regne med en stigning fra 280.000 aktive i 1993 til et sted mellem 545.000 og 610.000.

Noget andet end disse statistiske tal er de ældres social-kulturelle betydning inden for idrætsbilledet. Det har både organisatoriske og aktivitetsmæssige sider. De ældres synlighed og udfoldelse i foreningerne har hidtil været hæmmet af, at idræt overvejende regnes og politisk håndteres som børne- og ungdomsaktivitet. Elite- og præstationsidrætten går principielt udenom de ældre, fordi deres rekorder er uden sportslig interesse. Men også den folkelige foreningsidræt havde det svært at finde en plads for de ældre, som dog efterhånden og i stigende grad har gjort sig selv bemærket, f.eks. i form af ældreidrætsudvalg på amts- og landsplan. Ellers var opmærksomheden for de ældres idræt overvejende båret af en social- og sundhedspolitisk omsorgspolitik af snarere offentlig end civilsamfundsmæssig karakter, altså som "idræt for ældre" snarere end "de ældres idræt".

Dette er ved at vende sig gennem de senere år, først og fremmest på grund af nogle ildsjæles indsats. Deres fremstød mødes med megen velvilje i det offentlige og blandt organisationerne, men man er ellers søgende og mangler færdige organisatoriske eller idrætskulturelle løsninger. Det er ikke forunderligt, da situationen er unik i idrættens historie og kalder for en helt nye selvforståelse både af idrætten og af det ældre menneske.

Den kulturelle udfordring af ældreidrætten ligger i, at den stiller spørgsmål ved de etablerede forestillinger om idrætten og kroppen i livets forløb. De ellers dominerende billeder om

karrieren og om livsbuen bliver her problematiske. Karrierebilledet, som er typisk for eliteidrætten, fører fra ungdomssport som en opstart og foreberedelse trinvist fra succes til succes til en top, hvorefter nederlaget brat følges af et tomrum. Her er der ingen plads for at tænke de ældres idræt med. Menneskets livsbue beskriver i første omgang på en lignende måde fremskridtets vej fra dygtiggørelse over træning, instruktion og konkurrence til rekordproduktion. Men efter menneskets højdepunkt går kurven langsomt ned, kroppens fysiske formåen mindskes, og denne nedgang kan hæmmes gennem en anden idræt, der tjener vedligeholdelsen. Ældremotionen er dermed en idræt af anden grad og lavere niveau.

Hvor produktiviteten er normen for "normaliteten" og ungdom kun er foreberedelse, reduceres alder til afvikling. Andre kulturer - og idrætskulturer - har frembragt kontrasterende billeder, herunder budokulturens værdsættelse af det ældre menneskes erfaring og kropsvisdom; i lyset af den nye demografiske udvikling får dette en ny interesse. Spørgsmålet rejser sig, om ikke alderen indeholder potentialer for en berigelse af samfundets kultur, også i det kropskulturelle område. Det betyder imidlertid, at menneskets kropslighed ikke alene betragtes ud fra et fysiologisk forfaldsperspektiv, men som et felt for kulturel vækst.

Især ud fra en psykologisk indfaldsvinkel fremtræder idrættens potentialer for vækst tydeligere. Det ældre menneske har særlige erfaringer i omgangen med lidelse, smerte og angst. Der er livshistorie indlejret i menneskets krop, som kalder for bearbejdelse i takt med en identitetsafklaring, som ikke kun for unge er en opgave. Heller ikke legen er kun en overgangsrituale for unge, men bidrager ikke mindst til selvafklaring og visdom, centrering og transcendens i alderen. Og fællesskabet beriges ved, at den ældre, frisat fra snævre produktionsnødvendigheder, åbner op for en ny kreativitet og dristighed, netop i omgang med kroppen.

Dermed bliver ældreidrætten noget andet end en kopi af den idræt, som man har kendt i forvejen, efter ungdommens præmisser. Ældreidræt lægger op til en konfrontation af forskellige idrætsmodeller. Én model er konkurrenceidrætten, som man fremviser f.eks. i ældreolympiaden *World Masters Games*. Den har ganske vist vækstpotentialer i sig, men forbliver en kopi af den olympiske sport på et lavere niveau, mens dens resultater som rekorder ikke regnes for at være "sportslig interessante" og dermed medierelevante. En anden model er ældremotionen eller *pensionistidrætten*, forstået som et "tilbud" i vedligeholdelsens øjemed. Også i dette felt kan man regne med en kvantitativ vækst af deltagelsen, men dimensionen af, at den ældre har noget at give, kan man ikke få øje for. Der mangler også møde mellem generationerne.

Der er således lagt op til en tredje model, hvor idrætten indgår i den enkelte udøvers livsbearbejdelse og livsberigelse og desuden i samfundets kulturelle, kropskulturelle udvikling. "Vi fødes som kopier og dør som originaler", siger et ordssprog. Idrætten står over for udfordringen, om den vil virke som kopieringsmaskine eller som en scene, hvor det ældre menneskes originalitet kan udfolde sig og hvor de ældre tilfører kulturen noget, som andre - unge - ikke kan.

Etniske mindretal, idræt og identitet

I 1980'erne og 1990'erne er nye grupper i dansk kultur og idræt kommet til syne. Indvandringen og strømme af flygtninge og asylsøgere har resulteret i bosættelsen af nye etniske mindretal i hidtil ukendt omfang på dansk grund. Kultursammenstød, ubehagelige politiske reaktioner og velfærdsstatslige bekymringer især om andengenerationsindvandrere

har også vakt kulturpolitisk opmærksomhed. Inden for idrætten blev opmærksomheden for alvor skærpet, da i 1992-95 cirka 20 000 flygtninge kom fra eks-Jugoslavien, den største del fra Bosnien. Billeder og beretninger om asylsøgnernes trange liv på skibe og i provisoriske lejre rystede offentligheden og befolkningen; det satte skub i nye initiativer lokalt og fra idrætsorganisationerne DIF og DGI. Derved viste sig forskellige veje som gangbare.

Én vej er integrationen af de enkelte etniske idrætsinteresserede i danske idrætsforeninger. Danmarks Idræts-Forbund, som havde erfaringer helt tilbage fra 1986, da man startede et idrætstilbud i registreringscentret Sandholm, opbyggede således en konsulenttjeneste, som sigter på at indsluse så mange idrætsinteresserede flygtninge og indvandrere som muligt i eksisterende klubber. De fleste projekter går på at vejlede danske foreninger til at udvide deres tilbud over for etniske grupper, andre indeholder rådgivning over for etniske hold angående deres tilknytning til eksisterende danske foreninger, og igen andre består af kurser, der oplyser om reglerne i dansk idræt, og andre tiltag for at forebygge misforståelser, konflikt og voldsepisoder.

Andre veje afprøvede de Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger. I 1995-96 kørte projektet "Idræt på hjul", bestående af legebiler og små grupper af aktivitetsmedarbejdere, som var forankret på amtsplan. Medarbejderne blev rekrutteret blandt langtidsledige, som forbandt en fælles og opsøgende praksis med deres egen uddannelse og videreudvikling. De kørte rund mellem asylcentre, aktiverede flygtningebørn og -unge via idrætslige og kulturelle arrangementer og skabte øget kontakt mellem asylcentre og lokale foreninger hhv. mellem flygtninge og lokalbefolkningen. Senere blev opgaven udvidet til opsøgende arbejde med børn og unge i boligkvarterer med høj etnisk koncentration. Grupperne fungerede som en slags social-pædagogisk værksted med elementer af (dag-)højskole og idræt som fest. I forlængelse af disse erfaringer sigter DGI's konsulentvirksomhed på igangsættende initiativer på amtsplan, aktivering af lokale foreninger gennem en pulje, opbygning af et indvandrer-netværk og landsdækkende, decentrale idrætsdage for kvinder og børn, hvor idræt blandes med møde, madlavning og fest.

Integrationen af etniske mindretal i dansk folkelig idræt er imidlertid en kompliceret proces, som er afhængig af meget mere end god vilje. Indvandrere medbringer erfaringer, f.eks. - fra østlandene eller Den tredje verden - at sport er noget for unge mænd, underlagt en autoritær stil, organiseret i politisk-statslig regi og ofte styret af militære myndigheder. Fra sportdeltagelsen kan man forvente kontante gratifikationer. Det er for indvandrerens altså ikke "uskuldigt" at begive sig i nærheden af et sådant system i Danmark. Og det er bestemt ikke noget for kvinder, børn, ældre eller folk uden specielle ambitioner.

Hvor etnisk idræt opstår i mellemrummet mellem kulturene efter mindretallets egne, civilsamfundsmæssige præmisser, bliver billedet endnu mere kompleks. Fodbold blandt tamilske flygtninge i Vestjylland er et oplysende eksempel. I 1980'erne kom tamilske flygtninge fra det borgerkrigshærgede Sri Lanka til Danmark, overvejende yngre mænd. De stod pludselig uden de faste og trygge rammer, som deres storfamilier havde udgjort. "Hvis der går mange lam i en lille indhegning, og man så pludselig lukker op, hvad sker der så?" - som en ung tamiler udtrykte det. Der forekom, hvad tamilerne selv betegnede som "excesser" - drikkeri, en grov og støjende adfærd, beskidt sprog, bekendtskab med danske piger osv. Man gik på diskotek, og der var slagsmål med unge danskere. Men der skete også noget andet: Fodbold blev til de tamilske mænds daglige livsindhold. Det var en nydannelse for dem, fordi deres yndlingssport på Sri Lanka havde ellers været cricket. Der opstod lokale tamilske fodboldhold som Tarm United, en Tamilsk Boldspil Union (TBU) og et tamilsk-dansk landshold, som med succes spiller imod andre landes tamiler.

Senere fulgte kvinderne, og familiesammenføringen forandrede billedet radikalt. Nu genopstod de tamilske familiemønstre, og også mange af de unge blev efterhånden gift og fald til ro. Men samtidig var der etableret et nyt spændingsforhold mellem familien på den ene side og de unge på den anden, som i en karakteristisk kombination nu kaldtes de "selvstændige", "dårlige" og "meget danske". Paradokset er, at netop denne gruppe med en hybrid kultur rummede ressourcer stærke personer og var udgangspunkt for initiativer til samlende fællesaktiviteter og til styrkelsen af tamilsk identitet. Tamilsk fodbold og en Dansk-Tamilsk Venskabsforening blev elementer i denne genoprettelse, i kampen for at slippe af med flygtningeidentiteten.

Der foregår altså i høj grad fornyelse og blandning i mindretallets kulturelle verden, men der opstår alt andet end et "multikulturelt menneske". Der opstår nye hybridkulturer, som med deres særtræk udfordrer både danskere og "de oprindelige" etniske, med nye mønstre, som kan være mindst lige så rigide, men kan tilføje den etniske mindretalsidentitet nye impulser. Hybridkulturen bekræfter dermed, at der er kulturer. Den mellemfolkelige grænseoverskridelse bekræfter, at der er folk og grænser - og at der oprettes nye. Det er i denne sammenhæng oplysende, at den nævnte Dansk-Tamilske Venskabsforening ingen danske medlemmer har.

Etnisk identitetsdannelse refererer til forhold og erfaringer, der ikke er underlagt staten eller markedets fremmedbestemmelse. Man kunne kalde denne tredje, civilsamfundsmæssige dimension det tribale (Michel Maffesoli). Det tribale - stammebegrebet - karakteriserer på den ene side de kulturelle livsverdener, som historisk lå *før* statslig- og markedsgørelsesprocessen. Det tribale var på den anden side det stof, som nationaliseringen, altså opbyggelsen af nationale identiteter, nationale bevægelser og nationalstater i moderniseringsprocessen byggede på. Den danske folkelighed med de accenter, som Grundtvig satte, med dansk folkelig gymnastik og fællessang, havde sådanne tribale træk. Men tribalisering beskriver også sociale processer i den nyeste tid, dels som reaktioner imod statslige ensrettelsesprocesser som i eks-Jugoslavien og i eks-Sovjetunionen, dels som reaktioner imod markedets globalisering som i islamsk fundamentalisme, dels som dannelse af nye stammer inden i de moderne stater som i visse ungdomskulturer. Indvandringen er så kompliceret et fænomen, fordi den bringer ældre tribale, etniske enheder ikke kun i kontakt med hinanden - dansk-tamilsk etc. - men også med de nye stammer som i forvejen dannes inden for værtslandets rammer, f.eks. danske ungdomskulturer. Dermed produceres helt nye, hybride stammer, men også konfliktmuligheder.

I alle disse tribaliseringsprocesser har den fælles kropslige praksis - ritualerne - en central rolle. Vi-dannelsen, nostrificeringen, forgår ikke mindst via fælles rytmer og kropspraktikker. Kropsrituel vi-dannelse er den kulturelle dynamik, som idrætten historisk er vokset frem af, og som den igen og igen på nye måder går ind i. De aktuelle problemer omkring indvandring og etniske mindretal, deres integration og segregation, udgør altså ikke kun den "lille kasse", som breddeidrætten for "særlige målgrupper" eller også den folkelige foreningsidræt tenderer til at behandle dem som. De henviser til mere grundlæggende processer af kulturel identitets- og vi-dannelse.

Kap.7, s. 132

Idræt, forening og demokrati

Det er en veletableret tradition at betragte foreningen som en vugge for demokratiet og dermed foreningsidrætten som et vigtigt sted for demokratisk opdragelse. Demokrati er samtidig en af de fire principper, som dansk kulturpolitik betragter som bærende, side om side med ytringsfrihed, kvalitet og decentralisering. Regeringens idrætspolitiske idéprogram fra 1999 nævner de unges demokratiske medleven i organiseringen af idrætsaktiviteter som et væsentlig støttekriterium.

Forholdet mellem idræt, forening og demokrati er imidlertid ikke uproblematisk. Det kan ses ud fra forskellige indfaldsvinkler, fra demokratiet som en dansk livsmåde, fra demokratiets kropslighed hhv. kropsløshed, fra demokratiets organisatoriske side og fra identitetssiden.

Demokrati som dansk livsmåde. I den danske idræts verden og især i folkelig idræt ser man demokrati først og fremmest i sammenhæng med fællesskab. Demokrati er - udover at være en stats-, magt- og repræsentationsform - væsentligt en livsmåde, knyttet til det danske folks fælles identitet. Foreningsvæsenet, højskoletraditionen og andelsprincippet anses som dets fornemmeste udtryksformer. De bidrog til dannelsen af en dansk demokratisk vi-følelse og havde deres praktiske omdrejnings- og mødepunkt i gymnastikken.

Det falder i hak med den historiske samtidighed mellem demokratiprocesen og frembringelsen af nye former for kropskultur. Gymnastikken og sporten dukkede op i takt med den demokratiske revolution, mellem 1789 og 1848. De to specifikt moderne kropskulturformer stod fra starten i en kompleks vekselvirkning med den identitetsdannelse, som det politiske demokrati er karakteriseret af. "Vi er folket" er ikke kun et demokratisk argument, men også en kropslig demonstration, som det nye civile samfund udtrykte sig igennem. Det skete i opgør især med aristokratiets kropsscenesættelse, som den var blevet dyrket gennem høvisk dans og adelsmæssige øvelser. Så snart demokratiets folk trådte ind på scenen, var kroppen med. I denne forstand har demokratiet altid været kropspolitisk, en kamp om kroppen.

Dansk folkelig idræts historie gennem det tyvende århundrede har imidlertid vist, at der ingen automatik er mellem idrætslig kropaktivitet og demokrati. Niels Bukhs udgave af folkelig gymnastik i række og geled prægede generationer af danske unge, uden at Bukhs national-autoritære og profascistiske orienteringer blev taget op i et åbent opgør.

Demokrati som kropsløs tale og styreform. Ser man nærmere på denne slags praktisk-politiske brug af kropaktiviteterne, så er det snarere et kontroversielt spørgsmål, i hvilken grad demokrati har eller ikke har krop. Hvis man opfatter demokratiet først og fremmest som et system af statslig repræsentation og magtudøvelse, kan demokratiet snarere ses som en "kamp mod kroppen". Fyrstens krop blev i historiens løb skubbet ned fra tronen og erstattet af den tomme talerstol. Demokratiets talsmænd og -kvinder taler ganske vist stedfortrædende for folket, i folkets navn, men denne repræsentation af folket er netop ikke en "inkarnation". Gennem demokratisk repræsentation bliver folket ikke "kropsliggjort" - til forskel for f.eks. nogle fascistiske føreres forsøg på at fremtræde som en kropslig-atletisk inkarnation af folket med påstanden om, at "jeg er folket". "*I demokratiet er magten ikke forankret i kroppen, men i talen*" (Korsgaard). Demokratiet består, set ud fra dette perspektiv, af abstrakte valg og beslutninger, meninger og argumenter, sprog og symboler - "uden krop". Demokratiet kan således forstås som en interaktion af "*afkorporerede individer*".

Denne teoridannelse er på højde med, at forskellige former for gymnastik og sport i den moderne histories forløb igen og igen har tjent udemokratiske eller ligefrem antidemokratiske disciplineringsstrategier. Der er ingen grund til naivitet omkring den moderne kropskulturs

demokratiske muligheder. Fascismens begejstring for sport og gymnastik, sovjetsportens autoritære former, den internationale olympismes logeagtige organisationsformer og sportens dopingsystem har gennem historien dannet modbilleder til den demokratiske selvbestemmelse i idrætten. Derfor kan man se ideologier og dertil knyttede former for pædagogik som afgørende for, i hvilken grad idrætten fører til demokratiske eller udemokratiske holdninger.

På den anden side er den ideologi- og tale-fikserede, "kropsløse" demokratiopfattelse imidlertid baseret på en grundlæggende idealistisk antagelse: De kropsløse ideer styrer livet. Én, der på et tidligt tidspunkt var uenig i denne antagelse, var Grundtvig. Inspireret af den engelske tradition tog han afstand fra den tyske idealismes og især Hegels forestilling om, at åndsfrihed var mulig midt i trældommen. I et kritisk perspektiv må den kropslige frihed ses som en væsentlig basis for den borgerlige frihed. Ideernes frihed har en i kropslig forstand "materiel" basis. Den historiske demokratiproces virker i dette perspektiv ikke som afkorporering, men snarere som en slags omkorporering. Hvilken rolle idrætten har spillet i denne omkorporering, forbliver imidlertid et åbent spørgsmål.

Demokrati som foreningsdannelse og selvorganisering. Sammenhængen mellem demokrati og idræt bliver mest synlig i idrættens strukturelle rammer, i foreningen og organisationerne. Dansk idræt har sin udgangspunkt i selvorganiseringsformer, hvor frivilligt medlemskab og demokratiske beslutningsstrukturer spiller sammen. Vedtægter, generalforsamlinger, formandsvalg, kontrollerbar administration af midler til fælles gavn etc. er elementer i dette billede af hverdagspraktisk demokrati.

Den demokratiske struktur i foreningen er imidlertid aldrig givet én gang for alle og bliver netop i nyere tid truet fra forskellige sider. Markedsmæssige interesser tenderer til at dreje foreningen i retning af en erhvervsvirksomhed, mens foreningen med overtagelsen af "sociale opgaver" kan nærme sig en offentlig institutionsstruktur. I begge tilfælde smuldrer de demokratiske beslutningsmekanismer. Medlemmerne falder fra foreningsdemokratiet og bliver til brugere eller forbrugere. Det problematiske forhold mellem idræt og demokrati er altså ikke kun et spørgsmål om ideologi, om f.eks. antidemokratiske kræfter, der "misbruger" den ellers "neutrale" idræt, men ikke-demokratiske mekanismer kan også virke i foreningerne og organisationerne på trods af gode intentioner. Hvis generalforsamlingernes debatterende liv er den afgørende eller eneste indikator for idrættens demokratiske karakter, ser det ikke særlig lovende ud for dansk idræts vedkommende.

Demokrati som vi-dannelse og bearbejdelse af modsætninger. Demokratiets kerne kan imidlertid også ses et andet sted end i styreformen. Ordet demo-krati, folke-styre, består netop ikke kun af én, men af to dele, som må passe sammen. Demokratiet kan ikke kun ses ud fra *kratia* - magten, regeringen, styreformen, repræsentationssystemet, organisationsopbygningen og regeldannelsen - men også ud fra *demos*, demokratiets folk, det civile samfund. Demokratiets virkeliggørelse har en folkelig forudsætning, og den ligger i vekselspillet mellem vi-dannelsen og forskelligheden.

Med denne indfaldsvinkel kan man tage tråden op fra den tradition, der har set demokratiet, foreningsdannelsen, idrætten og dannelsen af social identitet i historisk sammenhæng med det moderne samfund. Ud af denne proces kom imidlertid ingen enhed, men en mangfoldighed. Og mangfoldigheden lagde op til konflikter. Demokrati var i denne forstand en måde at acceptere og bearbejde forskellighed på, og dermed ikke mindst koblet til *retten til kropslig forskellighed*. Identitetsdannelse og mangfoldighed, det er her, at idræt og demokrati hænger sammen.

På den ene side er idrætten forbundet med identitetsdannelse. Når folk leger, kæmper og danser, danner de sociale sammenhænge og mønstre; der skabes et "vi". Gennem bevægelserne og strategierne træder kollektive identiteter i aktion og i udveksling - også i konkurrence - med hinanden. "Vi" leger eller danser sammen, "vi" vinder eller taber. Idrætten kan forstås som en nostrificerende praksisform, en vi-dannelse gennem en praktisk gøren. Det er på dette grundlag, at man "slår sig sammen". *"Vi må vise, hvem vi er, hvad vi er, hvad vi ønsker at være, og frem før alt, hvad vi ønsker at forblive. Vi kan hverken tie stille eller lade som om"* (Asger Jorn 1964).

Dette "vi", denne type af fælles identitet, fik med modernitetens gennembrud navnet folk, og således tales der fortsat om folkelighed eller det folkelige. Blandt de forskellige identitetsbegreber - nation, nationalitet, etnicitet, stamme, klasse - udmærker "folk" sig ved en særlig livskraft og mangfoldighed. Det "folkelige" betegner samtidig meget forskellige dimensioner. Som folkelig regnes det nationale, som betegner det danske over for det fremmede. Folkelig er det sociale, klassemæssige og demokratiske, hvor man ser folket over for eliten, demos over for magten. Og folkelig kaldes også noget mere alment menneskeligt bundet til fælles oplevelse og atmosfære - noget med sang og leg, dans og fest, men med en fordybelsesdimension ud over den rene underholdning, altså det folkelige over for det populære. Fælles for disse forskellige lag i folkebegrebet er en spænding mellem fremmedgørelsen som en samfundsmæssig erfaring og identitet som et psykisk behov.

På den anden side foregår - ved nærmere betragtning - den moderne vi-dannelse altid som en flertal af vi-dannelser. Hvor "vi" kæmper eller danser, der leger andre andre lege. Folkelighed betyder altså en grundlæggende accept af mangfoldigheden og forskelligheden, med deres indbyggede modsætninger og konfliktmuligheder.

Vi-dannelse: produktion, integration og kommunikation

Det er imidlertid ikke kun selve identiteterne, som er forskellige, men også måden at danne identitet på. Fornemmelsen af noget fælles kan dannes og synliggøres ad vidt forskellige veje, og her er idræt en indikator. Nostrificeringen kan ske via en fremtrædende præstation, den kan finde sit udtryk i en fælles disciplin, og den kan fremstå af en festsituation. Resultatsport, korporativ enhedsdyrkelse og folkelig fest peger i tre forskellige retninger. Og samtidig har de det til fælles, at det moderne menneskes demokratiske identitet står på spil.

Resultatsport og produktions-vi. Ved sportskonkurrencen skabes fællesfornemmelsen i forhold til holdet, klubben eller nationen i form af resultatet: To-nul til "os". Resultatet kan frigøre stærke følelser: "Vi har vundet." Eller også: "Vi tabte." Præstationen bliver krystalliseringspunkt for, hvem "vi" er. Ved at producere et resultat producerer man det, der er fælles.

Denne vi-dannende praksis kan udmønte sig i en produktionsnationalisme, som orienterer sig efter præstation, vækst og ekspansion. Denne type af nationalisme virker på en måde "uideologisk", idet den ikke har behov for en eksplicit nationalistisk teori. Historisk er modellen især kendt fra den anglofone verden. Produktionsnationalismen har en markant affinitet til markedets logik.

Fitnesssport og integrations-vi. I gymnastikken derimod konkurrerer man ikke om et resultat. Her kan det være et enkelt hold alene, som gennem sin opvisning udløser den nationale genkendelse og fællesskabsfornemmelsen: Det her er os. Vi'et fremstår i denne tradition på

grundlag af fælles disciplin og sund udstråling fra unge mennesker, som bevæger sig samlet i række og geled. Niels Bukhs gymnastik i 1930'erne var karakteristisk for denne model. Flaget og nationalsangen markerer symbolsk denne enhed, men det drejer sig om langt mere end enkeltstående symboler: Man indgår i en fælles rytme. Denne type af bevægelseskultur refererer snarere til en slags kollektiv fitness. Den kan udtrykke et korporativt fællesskab.

Vi-dannelse virker i denne model mere "ideologisk" og manifesterende:

Integrationsnationalismen prioriterer enhed, lighed og nationalpædagogisk sammenhold. Det har ført til ret forskellige historisk-konkrete udformninger, helt fra den franske jakobinisme og den preussiske turn-stat til masse-eksercitsformerne i arbejdersgymnastikken og i den tredje verden.

Integrationsidentiteten har en stærkere affinitet til den statslig-offentlige logik. Hvis man tager den revolutionære treklang, som det moderne demokratiske samfund startede med - Frihed, Lighed, Broderskab - så står den korporative identitet sammen med fitnessidrætten lighedspostulatet nærmere, mens produktionsidentiteten sammen med præstationssporten er nærmere knyttet til frihedspostulatet. Det tredje element - broderskab, søsterskab, fællesskab - har man mestendels overset. Det træder frem i en tredje model.

Folkelig fest og kommunikations-vi. En folkelig idrætsfest som Fagenes Fest eller Store Legedag i Fælledparken eller også en etnisk idrætsdag i en af storbyens forstæder er hverken en landskamp, hvor man besejrer "de andre", eller en demonstration af disciplinering og udstråling. Energien ligger et andet sted end i præstationen eller i opvisningens præcision. Her er idrætten først og fremmest folkets fest, og alle kan være med i aktiviteterne - gamle og unge, kvinder og mænd, topatleter og handicappede, forskellige etniske grupper. Grænserne mellem aktivitetsdeltagere og tilskuere er flydende, og den enkeltes rolle kan skifte i forløbet. Fornemmelsen af viet opstår her først og fremmest gennem et midlertidigt fællesskab, ofte med foreningen som en mere kontinuerlig underbygning.

Festen etablerer et møde. I dens komplekse oplevelsessituation danner eller bekræfter eller også leger man med sin egen identitet - gennem en sammenblanding af mangfoldighed og latter, tradition og overraskelse, uoverskuelighed og beruselse, rollespil og maskering. Forskellige identiteter iscenesætter i mødet deres forskellighed, gerne i halv-groteske former, som - ved Fagenes Fest - bryggeriarbejderen over for brændselsafbæreren, smeden over for servitricen. Det er gennem forskelligheden, at en fælles "vi" kan fremtræde - "vi, den danske arbejder", en slags demokratisk og fredsommelig nationalisme. I karnevallet leges især med manden hhv. kvindens roller, gerne i en transvestitisk rolleskift. Roliganernes karneval i sammenhæng med fodboldlandskampen bærer også præg af den festlig-folkelige identifikationsform.

Folkelig kan man kalde identifikationsprocessen, når den folkelige kulturs indre forskelligheder og modsætninger kommer til udtryk. Vi'et stiftes gennem at sige "du" til den anden, til anderledesheden, for at udtrykke det med Martin Bubers ord. Identiteten opstår gennem ikke-identiteten. Idrætten producerer her hverken sammenlignelighed eller demonstrerer lighed, men fungerer som en kropslig kommunikation mellem ens eget og de andre, mellem identitet og alteritet.

Vi præsterer - vi er disciplinerede - vi holder fest og leger. De tre modeller har det som kerne, at de opmuntrer det enkelte menneske: Du kan selv - vi kan selv. De bidrager til selvbevidsthed - og angstbearbejdelse. Intet demokrati under angstens herredømme.

På denne måde bærer alle tre modeller præg fra demokratiets tidsalder og indeholder hver for sig demokratiske potentialer. Men deres bidrag til demokratiet er forskellig. Det gør det nødvendigt, konkret at vurdere deres demokratiske muligheder hhv. udemokratiske afsporinger. En indikator er angstens rolle - i præstationssporten spiller den en speciel rolle, som er problematisk for dens demokratiske muligheder. Et andet kriterium er accepten af modsætninger og retten til forskellighed - de trives ikke særlig godt under de idrætslige disciplineringsformer, som man har udviklet for produktions- eller integrations-viets fremme. Og ikke mindst er den mellemfolkelige udveksling en prøve på demokratisk indhold i idrætten - idræt som kropslig møde med anderledesheden, alteriteten. Set i denne belysning er demokratiet ikke "kropsløs".

Kap.9, s.147

Idræt på højskolerne - og idrættens højskolisering

I den danske skoleverden indtager højskolerne en speciel plads, og de har også en særlig betydning for idrætskulturen. Historisk har højskolerne spillet en vigtig rolle for idrætten som udgangspunkt for den såkaldte folkelige gymnastik. Også aktuelt og sammenlignet med andre lande er den specifikke sammenhæng mellem højskole og idræt et dansk særtræk. Og i forhold til det formelle uddannelsessystem udgør højskolen et alternativt pædagogisk rum. "Skolen for livet" sigter mod livsoplysning, og dette præger også synet på idrætten.

Den danske højskole er svær at definere. Udefra set er den en kostskole, hvor lærerne og eleverne bor sammen, overvejende ude på landet. Skolerne er selvstyrede, uafhængige over for staten, koncerner og organisationer, og de bestemmer suverænt over deres indhold. Men de får alligevel statstilskud og er underlagt en formålsparagraf og bestemte rammebestemmelser fastsat af undervisningsministeriet. De arbejder uden karakter og certifikater, uden prøver, eksaminer og pensumkrav.

Indefra set er højskolerne karakteriseret ved at betone samtale, samvær og samliv, det levende ord, frisind og vekselvirkning samt den historisk-poetiske metode. Det ligner det, som i andre lande kaldes for erfaringspædagogik, men er snarere en oplevelsespædagogik. Praktisk-pædagogisk kommer det til udtryk i bl.a. fællessang og morgensamlinger, gruppearbejde og musiske fællesarrangements, herunder gymnastik og anden idræt også i en del almene højskoler. Højskolepædagogikken understreger en sammenhæng mellem personlig udvikling og det forpligtende fællesskab, mellem livsoplysning og folkelig oplysning, mellem bevidsthedsdannelse og praktisk hhv. social erfaring. På grund af samvæsprincippet står læreren anderledes ansigt til ansigt med eleverne end i andre skoletyper. Højskolens pædagogik er ikke nedskrevet i en grundbog, men formidles gennem mundtlige traditioner. Formidlingen fra lærergeneration til lærergeneration har lige som oplevelsespædagogikken mellem lærer og elev en del ligheder med idrættens mesterlære.

Set fra elevernes side er højskolen i dag først og fremmest en del af den sabbatperiode, som de unge lægger mellem ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser, og opholdet bruges side om side med udlandsrejse og erhvervsarbejde. Eleverne er overvejende i 18-25års alderen, når de tager på en af højskolernes flermånedskurser. 60 % af højskoleeleverne er piger. Et moratorium eller overgangsritual af denne art vælger 10% af en årgang, mens 17% går den mere eller mindre direkte vej til de videregående uddannelser og resten vælger andre sabbatformer. Overvejende er højskoleeleverne "ressourcestærke", og det gælder også den

fjerdedel, som kommer fra arbejdsløshed eller bistandssystemet. Dog svinger den sociale sammensætning meget hver efter skolens faglige profil; skoler med idrætslige og praktisk-manuelle fag tiltrækker i højere grad unge fra "svage" socialgrupper.

Sabbatperiodens udvidelse har vakt en del bekymring hos erhversorganisationer, økonomer og politikere, som taler om "fjumreår". De unge nævner derimod som deres udbytte fra højskoleopholdet: vækst i personlig modenhed, faglig fordybelse i et bestemt fag, møde med mennesker med anden baggrund og udvikling af sociale kompetencer.

Højskolerne og deres idræt er historisk vokset frem af forskellige danske (sub-)kulturer og spejler disses indbyrdes brydninger samt idrættens differentieringer gennem tiden (se kapitel 2). Højskolen begyndte i 1840'erne som udtryk af bondekulturen, som en bondeskole med præg fra Christen Kolds vækkelsespædagogik, Grundtvigs nordiske kristendom og national genrejsning. På et tidligt tidspunkt kom den dansk-tyske gymnastik ind i programmet, men blev fra 1880'erne, begyndende på Vallekilde, erstattet af svensk-lingisk gymnastik. Denne idrætslige praksis dannede sammen med foredrag og fællessang treklangen af "det hele menneske", dog side om side med landbrugspraktiske emner og håndværksfag. Som Ernst Trier udtrykte det ved indvielsen af Vallekildes øvelseshus i 1884: "Gymnastikken skal fremme det guddommelige i mennesket - det, der skiller mennesket fra dyret." Visionen var flot, mens bevægelsesmønstre snarere var ensrettede og stereotype.

Sidst i 1800-tallet fulgte kristne højskoler, som havde deres bagland i husmandskulturen og Indre Mission, den grundtvig-koldske model. Efter århundredskiftet slog Jeppe Aakjær og Martin Andersen Nexø desuden bro til arbejderkulturen, og der oprettedes socialdemokratiske arbejderhøjskoler, men i kropskulturen lykkedes det dem ikke at markere sig med en egen arbejderidræt.

En anden fase bragte 1920/30'erne, da gymnastikhøjskoler blev oprettet som udtryk for nye reformstrømninger - Ollerup 1920, Snoghøj 1925, Gerlev 1938 og Vejle 1943. Dermed sattes for første gang en særlig faglig indgang på højskolens dagsorden. Delingsføreren blev mere og mere et selvstændigt fænomen og højskolen til et sted for idrættens lederuddannelse. På nogle højskoler gik det på bekostning af den åndelige helhed, som den grundtvigske skole stod for, som f.eks. en kritisk iagttagelse fra Japan dengang bemærkede. Også mere generelt skete der en vis udtydning af højskolernes politisk-filosofiske ideer samt en fagliggørelse, i det landbrugsskolerne gik deres egen vej.

Efter krigen blev idrætten mere og mere til en bredere fritidsaktivitet, mens højskolerne i højere grad satsede på demokrati og litteratur. I denne tredje fase opstod dermed en ny kløft mellem det boglige og det kropslig-gymnastiske. Idræt og sport spillede ingen rolle i den officielle højskolediskurs. I nogle skoler fyldte idræt en del i det praktiske program, dog snarere som fritidsfag. Fagliggørelsen forsattes ved at nye idrætshøjskoler blev oprettet i Sønderborg 1952 og Århus 1970.

En fjerde fase begyndte med ungdomsoprøret i 1968, da højskolerne fik nye impulser fra græsrodsbevægelser. Der oprettedes dels strømningshøjskoler som de røde, Tvind- og de nyspirituelle skoler, dels skoler for specifikke grupper som kvinder, pensionister og handicappede, dels fagligt specialiserede skoler for kunst, teater, musik eller idræt (Køng 1978). Nye sociale miljøer, især fra byerne, søgte på højskolen, og de korte sommerkurser med en højere grad af specialisering og en stærkere appel til midaldrende deltagere fik en stigende betydning. Højskolen tabte sin sammenhæng med arbejdslivet og blev til en fritidsorienteret eller ligefrem alternativ verden. Dette dannelsesskift forskudte vægtingen

fra litteraturhøjskolen til kunstneriske og kreative fag, til kropshøjskole. Den nye fokus på det musiske, det idrætslige og det psykologiske svækkede foredrag og gruppediskussion til fordel af "værkstedet". "Livsoplysning" kom i nærheden af enten fritidsoplysning eller kritisk-alternativ oplysning. Under begge to aspekter kunne idrætten få en vigtig placering, men blev samtidig selv udsat for forandringer og nyfortolkninger. Idrætten indgik i sammenhæng af de nye kropsfag, som fremstormede i 1970'erne. Nogle steder blev konkurrencen nedtonet til fordel for en slags "idræt for livet" og dermed en ny bro slået til den folkelige idræt fra højskolens tidligere faser.

I 1980'erne fortsatte specialiseringen med nye idrætshøjskoler - Ålborg 1982, Nordjylland 1986, Odsherred 1993, Midtvestjylland 1994. Denne femte fase var præget af tendenser mod markedsorientering, individualisering og faglighed, herunder også en modeorienteret sportsfaglighed, bl.a. på Oure (1989). Blandt de 98 folkehøjskoler i 1999 var 31 almene og resten specialiserede, herunder 11 idrætshøjskoler. Specialiseringen havde efterhånden en mangel på fornyelse i højskoleidrætten som følge. Det viste sig som vanskeligt at præsentere tradition og fornyelse, faglighed og folkelig oplysning på én gang. Desuden gjorde tendenser sig gældende tilbage til "det almene" i højskolen, til en klassisk dannelsesideal med historie, litteratur og filosofi i centrum - og uden idræt. Idræt står i denne situation med et paradoks, som virker modsat situationen i 1880'erne: Aktiviteterne er mangfoldige og bevægelsesmønstrene nogle gange flotte, men højskoleidrættens visioner og den folkeoplysende indhold snarere fraværende.

Højskoleidrættens aktuelle problematik kan ses som del af højskolernes generelle krise. I 1980'erne havde velfærdsstaten vist højskolerne stor bevågenhed ved gennem støtteordninger at bruge dem som en slags parkering for arbejdsløse. I 1990'erne voksede daghøjskolerne frem, som blev betragtet som et supplement, men også som en konkurrent til folkehøjskolerne. I 1997 talte man 185 daghøjskoler med 44.000 kursister hhv. 12.700 årselever, mens de 96 folkehøjskoler talte 11.400 deltagere i lange kurser og 39.800 i korte kurser hhv. 6200 årselever i alt. Daghøjskolerne henvendte sig til ledige (60%) og folk i fremskredet alder (gennemsnit 36 år) og havde også et flertal af kvindelige elever (73%). Både hvad angår pædagogikken generelt og hvad angår idrættens placering, er daghøjskolerne i familie med folkehøjskolerne. Men daghøjskolerne indgik nok i højere grad i et samarbejde med lokale idrætsklubber, og deres undervisning var i det hele taget mere målrettet kompetencegivende. På folkehøjskolerne faldt elevtallet mellem 1993/94 og 1999 med 28%, og en del højskoler måtte lukke.

Højskolernes økonomiske krise faldt sammen med en identitetskrise. Der registreredes en voksende afstand mellem højskolens ideologi - folkelig oplysning, forstået som oplysning om de folkelige fællesskaber, tolkning af tilværelsen og meningen med livet - på den ene side og tendenser mod det individuelle på den anden, under overskrifter som frit valg, personlig vækst, selvudfoldelse, selvrealisering og grænseoverskridelse. Højskolerne diskuterer kontroverst forholdet mellem det faglige og det almene - ikke mere så ofte forholdet til det samfundsmæssige - samt forholdet mellem højskolens værdier og uddannelsessystemets kompetencekrav som effektivisering og instrumentalisering, kvalitetsudvikling og evaluering, fleksibilitet og internationalisering. Større overensstemmelser ser man fra højskolens side med de "bløde" kvalifikationer, som erhvervslivet efterlyser, især interpersonelle færdigheder som selvstændighed, selvtilid og selvværd, initiativ og kreativitet, moral og loyalitet, gruppe- og netværksdannelse.

Alt i alt kan man tale om en slags højskolisering af idrætten, idet idrætslig udfoldelse betragtes som livsoplysende og dermed som en slags idræt for livet. Idrætten kropsliggør folkeoplysende muligheder i kraft af sine kvaliteter af kamp, leg, dans og fordybelse.

Gennem idrætten dyrkes rytme og forpligtende fællesskab, udfordringen mennesker imellem og en aktiv oplevelse af naturen. I idrætten kan man opbygge selvtillid - "jeg kan det" - forudsat at aktiviteten ikke er organiseret på den måde, at alle nær én er tabere i konkurrencen. Idrætten er en praktisk vej mod en forståelse af livets sociale, filosofiske, æstetiske og religiøse dimensioner. Sådanne kvaliteter truer nogle gange at gå tabt i foreningernes daglige praksis, mens højskolelivet gennem dets forsøg på helhed kan fremme bevidstgørelsen og praktisk fornyelse. Desuden kan eleverne på højskolen prøve sig frem i forskellige idrætter sideløbende og dermed samle erfaring i noget nyt; det svarer til generelle tendenser mod et mere fleksibelt idrætsvalg blandt de unge, i kontrast til den mere fastlåste specialisering i idrætsorganisationerne.

På grund af sådanne kvaliteter i højskoleidrætten bruger forskellige idrætsforeninger og -organisationer højskolen som bagland for deres personelle og indholdsmæssige fornyelse, især som steder for deres lederkurser. Højskoleidrætten har ikke kun påvirket nye og alternative idrætsmiljøer omkring f.eks. kampsport (judo og anden budo, capoeira, stunt), traditionelle lege, natur- og friluftsliv, kropsterapier, yoga og afspænding, bevægelseskommunikation, kropsteater og cricket, men også dansk elitesport har en del højskoleidrætslige træk der, hvor den ser atleten ikke kun som en isoleret præstationsproducent, men som et socialt væsen, som et "helt menneske".

Højskolen og højskoleidrætten har desuden smittet af på det formelle uddannelsessystem i Danmark. I international sammenligning er dansk skolevæsen karakteriseret ved et nedprioritere karaktergivning. Det gælder især faget idræt, hvor karaktergivning til store dele er fraværende. Elevens skolesucces betragtes ikke som målbar i centimeter, gram, sekunder eller points på grundlag af fysiske evner. Også i andre lande har pædagogisk forskning gjort opmærksom på, at karaktergivning, i stedet for at beskrive præstationer, snarere er et middel til lærerens angstbearbejdelse og til opretholdelse af autoriteten. Heller ikke historisk er karaktergivning og præstationsmåling i skolen vokset frem af pædagogiske overvejelser, men af samfundsmæssige interesser i befolkningens kontrol og selektion. På trods af disse indsigter nyder kvantitativ præstationsevaluering imidlertid en stor - og delvist voksende - bevågenhed i andre landes uddannelsessystemer som middel af deres "effektivisering".

I begyndelsen af 1990'erne har man opprioriteret karaktergivning også i dansk gymnasieskolens idrætsfag - samtidig med nedskæringer af idrættens ugentlige timetal. I stedet for ligefrem at begrunde karaktergivning med disciplineringshensyn, påberåber man sig ofte en forventet gevinst for idrætsfagets prestige og respekt. Den betydning, som højskolernes idræt uden karaktergivning har haft gennem tiderne, modsiger imidlertid denne logik. Idrættens pædagogiske kvaliteter ligger et andet, næsten "antipædagogisk" sted - i muligheden for, at man i leg, dans, kamp og fordybelse motiverer sig selv. På trods af al pædagogisk disciplinering, hører man i idrætstimerne alligevel mere latter end i matematik, biologi eller andre fag.

Kap.10, s.151

Den trialektiske metode

Kropskulturens trialektik er en beskrivelse af modsætninger og spændinger i idrættens verden. Modellerne findes ikke som pænt afgrænsede kasser i virkeligheden. De er empirisk baseret, men - lige som livsformerne - sammensat ud fra teoretiske begrundelser.

At tænke det tredje er en metode. Den trialektiske analysemetode er en måde at stille spørgsmål på. Den kan sammenfattes i et flertrinsforløb.

Første trin: Der er *sammenhæng* i menneskets og samfundets liv. I denne forstand er der helhed, dog kun i denne og ikke som et system.

Andet trin: Sammenhængen virker kaotisk, og helheden er faktisk uoverskuelig, men man kan stille nogle pejlemærker op ved at fokusere på *modsætninger*. Livet er nemlig fuld af indre modsigelser - frihed vs. nødvendighed, staten vs. markedet, det mandlige vs. det kvindelige, krop vs. ånd, struktur vs. proces, det dionysiske vs. det apollinske... Netop modsigelserne fortæller os levende om, hvad der foregår.

Tredje trin: Blandt modsætningernes mangfoldighed er der nogle, som et givet samfund vil betragte som mere væsentlige end andre. I kulturen er der, når det kommer til stykket, *hegemoni*. D.v.s. der træder tit en *hovedmodsætning* frem, som danner en overordnet konfiguration. Tese vs. antitese - så langt kan man følge dialektikkens vej, således som den var blevet udviklet i 1800-tallets filosofi.

Fjerde trin: Hvis tænkningen forbliver hængende ved samfundets hegemoniale dualisme, så havner man i en egendommelig stagnation. Mangfoldigheden bliver alt for nemt reduceret til en enten-eller, til det gode vs. det onde. Men der er liv uden for hovedmodsætningen. Der er mellemrum mellem den ene og den anden position. Det er her, at *det tredje* får betydning.

Man kan nemlig altid finde noget tredje udenfor det, man betragter som den væsentlige kulturelle brudlinie. Det paradoksale er, at perspektivet ud fra dette tredje åbner et nyt syn også på selve det hegemoniale væsentligheds-kriterium. Hovedmodsætningen får dybdeskarphed, og den er der behov for, fordi alle hovedmodsigelser er dømt til historie, dvs. til forandring eller forsvinden. Det gælder om at tænke videre end den bestående normalitet.

Dernæst følger endnu et trin: Også et "tredje alternativ" kan etablere sig som hegemonial og blive til et system. Det har man oplevet gentagne gange i historien. Så kommer øjeblikket, da den trialektiske perspektivforskydning skal anvendes på ny. Og så igen og igen.

Trialektikken er altså en metode til at opsøge problemstillinger med, ikke en systemisk triangulering af samfundet. Det er vejen, det gælder.

Ad denne vej oplyser f.eks. det civile samfund om forholdet mellem markedet og staten, og folkekulturen belyser den kommercielle kulturs og dannelseskulturens hegemoni (kap.4). Produktions-, integrations- og kommunikationsidentiteterne danner et lignende forhold

(kap.7). Mønstret kan genfindes i scenarierne om det effektive samfund, konsensusfundet og det decentrale samfund (kap.16). Disse trialektiske forhold går imidlertid ikke op i en højere enhed, de danner ikke et overordnet system.

Det skal bemærkes, at begrebet trialektik - i sin form "triolektik" - har været anvendt af Asger Jorn i begyndelsen af 1960'erne. Han udtrykte dermed et teoretisk og æstetisk ubehag ved de dominerende dualistiske klassifikationsmønstre.

Tredeling, konflikt og mellemrum i idrætten

Overvejelserne om det tredje er ikke abstrakte-filosofiske. Opmærksomheden på det tredje kan føre til praktiske nyorienteringer på det empiriske felt, i forståelsen af det konkrete samfundsmæssige liv. Idrætten er et levende eksempel.

Første trin: Der er sammenhæng i livet, og derfor er idrætten ikke et isoleret felt i samfundsorganisationen, ikke kun en "sektor". Idræt er et levende udtryk og en poetisk indikator for menneskets socialitet og kropslighed. Idræt betyder, at mennesker mødes i kropslige aktiviteter, det være i fest, konkurrence, træning eller showbiz.

Andet trin: Idrætten og dens sammenhæng med folkelivet fattes bedst ved at betragte dens indbyggede modsætninger. Der er modsætninger mellem gymnastik og sport, mellem amatørsport og professionel sport, mellem tabere og vindere, mellem aktividræt og tilskuersport, mellem idræt og sport, mellem kvindeidræt og mandeidræt, mellem idrætten i Øst og i Vest, mellem idræt og kunst, mellem staten og organisationerne, mellem forening og skole, mellem DIF-idræt og DGI-idræt, mellem foreningsidræt og kommerciel idræt, mellem sport som produktion og sport som reproduktion ...

Der går brudlinier på kryds og tværs, og nogle modsætninger overlapper hinanden, mens andre ligger på helt forskellige planer. Enhver af disse modsigelser er oplysende, og i deres helhed bidrager de til en bedre forståelse af samfundslivets mangfoldighed og kropslighed.

Men så følger et tredje trin, spørgsmålet om hegemonien. I 1980'erne betragtede samfundet dualiteten mellem elite og bredde som mere relevant end andre til at beskrive idrættens verden. Den danske kulturpolitik iværksatte udredningen af først en eliteidrætsbetænkning (1983) og så en breddeidrætsbetænkning (1987). Dermed og med de tilsvarende lovmæssige tiltag var det slået fast, langs hvilken hovedbrudlinie idrætten var blevet etableret som samfundsmæssig institution - elite vs. bredde.

Fjerde trin: Forskningen bliver meget forudsigelig, når den udelukkende indgår i denne dualitet, med studier om eliteidrættens sociale eller uddannelsesmæssige problemer hhv. om breddeidrættens gavnlighed for indvandrere eller handicappede, om skader i eliten og skader i breddeidrætten etc. Man kan imidlertid også træde et stykke udenfor og spørge: Er der intet idrætsliv i mellemrummet mellem eliten og bredden eller ved siden af? En empirisk størrelse, som hverken er breddeidræt eller elitesport, spiller faktisk en væsentlig rolle for dansk idræts identitet, den folkelige idræt. I forhold til dette tredje fænomen taler man i Danmark om folkelig oplysning, et ord, som hverken den olympiske elitesport eller breddens "idræt for alle" har et forhold til.

Ud fra denne tredje position som analytisk indfaldsvinkel bliver også den hegemoniale modsætnings logik sat i relief. Præstationssporten med sin vinder/taberkode og sin

produktion af resultater står over for sundhedsidrætten med fitness og reproduktion som sigte, og den civilsamfundsmæssige netværksidræt som noget tredje gør det synligt. Aksen mellem produktion og reproduktion er den dominerende konfiguration. Eller på iscenesættelsens plan: Turneringen som produktionsshow står overfor selviscenesættelsen i fitnessidrætten - og så er der mødet og kropserfaringen og festen i den folkelige stævneidræt.

Denne konfiguration udelukker ikke andre modsætningsforhold. Det kan godt være, at spændingen mellem stat, marked og det civile samfund hhv. mellem offentlig socialidræt, kommerciel idræt (inklusive mediesport og sponsorering) og den frivillige forening i fremtiden kommer til at overskygge de hidtidige opdelinger som elite/bredde.

Dermed bliver endnu et trin gangbart. Man kan forestille sig et scenarium, hvor en tredje idræt eller en tredje kulturpolitisk instans etablerer sig som hegemonial, f.eks. et Statens Idrætsråd. Også Team Danmark var oprindeligt tænkt som en tredje instans med en vis selvstændighed ved siden af Kulturministeriet og specialforbundene. Så bliver der en ny kritisk opmærksomhed nødvendig, og derfor er man aldrig færdig med at tænke det tredje.

Kap.12, s.193/94

Idrættens tre økonomier - tabel

sektor: *stat marked civilt samfund*

aktørens identitet borger producent medlem

hhv. kunde

iværksætter: myndighed selvstændig frivillig

grundprincip: politisk egeninteresse fællesskab

legitimitet profit

social relation: integration konkurrence difference

og grænse

praksis: omfordeling bytte gensidighed

hensigt: forebyggelse rentabilitet mobilisering

finansiering: tilskud overskud egenindsats

organisering: institution virksomhed netværk

forening

holdning: omsorg produktivitet solidaritet

og afsporing: formynderi individualisme eksklusivitet

menneskesyn:

mennesket som problem faktor subjekt

og opgave og funktion og ressource

værdier: tryghed effektivitet nærhed

overskuelighed fleksibilitet selvbestemmelse

klarhed prisbevidsthed varme

kritik: bureaukrati egoisme afhængighed

ineffektivitet uretfærdighed ulighed

upersonliggørelse kynisme uberegnelighed

demokratisk ide: lighed frihed broderskab

Litteratur

Kap.2

Eichberg, Henning/Jørn Hansen (Hrsg.) 1993/94: Beiträge zur Geschichte des Sports in Nordeuropa. (= Stadion. 19/20) Sankt Augustin: Academia.

Meinander, Henrik/J.A.Mangan (eds.) 1997: The Nordic World. Sport in Society. (= The International Journal of the History of Sport. 14:3) London: Frank Cass.

Trangbæk, Else (koord.) et al. 1995: Dansk idrætsliv. Bd.1-2, København: Gyldendal.

Internationale dimensioner

Coubertin, Pierre de 1996: Den olympiske idé. Taler og artikler. Frederiksberg: Det lille forlag.

Guttman, Allen 1994: Games and Empires. Modern Sports and Cultural Imperialism. New York: Columbia University Press.

Hinsching, Jochen/Frederik Borkenhagen (Hrsg.) 1995: Modernisierung und Sport. Sankt Augustin: Academia.

Krüger, Arnd/James Riordan (eds.) 1996: The Story of Worker Sport. Campaign/Ill.: Human Kinetics.

Levinson, David/Karen Christensen (eds.) 1996: Encyclopedia of World Sport. Bd.1-3, Santa Barbara: ABC-CLIO.

Kap.3

Møller, Verner 1999: Sundhed og idræt. Kulturanalyser til indkredsning af sundhedsaspektet i idrætten. Odense: Odense Universitetsforlag.

Regeringens folkesundhedsprogram 1999-2008. Et handlingsprogram for sundere rammer i hverdagen. København: Sundhedsministeriet 1999.

Kap.4

Abildå, Signe et al. (red.) 1997: På kryds og tværs i kulturpolitikken. Århus: SP.

Skot-Hansen, Dorte 1998: Holstebro i Verden - Verden i Holstebro. Kulturpolitik og -debat fra tresserne til i dag. Århus: Klim.

Lokale studier

Larsen, Knud 1996: Holbækprojektet. Voksnes idrætsdeltagelse i et lokalsamfund. Del 1-3, København: Center for Idrætsforskning.

Københavnridræt. Idrætspolitisk redegørelse. København: Kultur- og Fritidsudvalg 1998.

Ottesen, Laila/Bjarne Ibsen 1999: Idræt som kommunal velfærd. I tryk.

Kap.5

Cornelius, Hans (red.) 1999: Håndbog i dansk voksenundervisning og folkeoplysning. Vejle: Krogh.

Kap. 6

Sociale grupper - Unge, kvinder, mænd

Bøje, Claus 1999: "Idrættens børn." I: Børn og kultur. København: Kulturministeriet, s.26-31.

Eichberg, Henning/Grant Jarvie/Nancy Midol 1999: Youth, Body Culture and Identity. Report to the European Commission. Gerlev: Idrætsforsk.

Juncker, Beth 1998: Når barndom bliver kultur. Om børnekulturel æstetik. København: Forum.

Pedersen, Inge Kryger 1998: Den excellente præstation. Elitesport, kvinder og karriere. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Sociologisk Institut.

Poulsen, Anne Lykke (red.) 1998: Kvindeliv - idrætsliv. Kvindeidræt i Danmark 1850 til 2000. København: Institut for Idræt/KU.

Livsformer, livsstil, kulturel kapital

Bourdieu, Pierre 1979: La distinction. Critique social du jugement. Paris. På norsk: Distinksjonen. En sociologisk kritikk av dømmekraften. Oslo:Pax 1995.

Bourdieu, Pierre 1993: "Sportens stilistiske univers." I: Centring, 9:26, s.8-15.

Dahl, Henrik 1998: Hvis din nabo var en bil. En bog om livsstil. København: Akademisk Forlag

Eichberg, Henning 1993: "Livsstil som indikator." I: Centring, 9:26, s.16-46.

Munk, Martin D. 1999: Livsbaner gennem et felt. En analyse af eliteidrætsudøveres sociale mobilitet og rekonversioner af kapital i det sociale rum. (= Lund Dissertations in Sociology. 28) Lund.

Ottesen, Laila 1994: Idræt og livsformer. PhD-afhandling.

Pociello, Christian 1995: Les cultures sportives. Pratiques, représentations et mythes sportifs. Paris: PUF.

Riiskjær, Søren (red.) 1993: Krop og livsstil. (=Centring. 9:26) Gerlev: Bavnebanke.

Riiskjær, Søren 1995: Danske sejlere. (= Idrætsforsk Skrifter. 3) Gerlev. - Dansk sejlsports elite. (= Idrætsforsk Skrifter. 5) Gerlev.

Nye udfordringer - ældre og idræt

Andersen, Bjarne et al. 1988: Ældre i bevægelse. Odense: Odense Universitetsforlag.

Bøje, Claus/Henning Eichberg/Kirsten Roessler 1998: *Ældreidræt. Fornuft, forhekselse, forventning*. Vejle: DGI.

Hansen, Bent (red.) 1999: *Ældre i Bevægelse - København. Resultater og erfaringer af et utraditionelt samarbejde mellem den frivillige og offentlige sektor*. Vejle: DGI.

Jensen, Johan Fjord 1993: *Livsbuen. Voksenpsykologi og livsaldre*. København: Gyldendal.

Povlsen, Jørgen 1999 xxx I tryk.

Tornstam, Lars 1978: *Åldrandets socialpsykologi*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Tornstam, Lars/Henning Kirk 1988: "Gero-transcendens - omformulering af teorierne om tilbagetrækning." I: *Gerontologi og og samfund*, 4:4, 64-65.

Etniske mindretal og idræt

Carlsen, Helle (red.) 1998: *Projekt Flygtninge & indvandrere 96/98*. Birkerød: DIF.

Eichberg, Henning/Jørn Møller 199: *Mellemfolkelig idræt. En håndbog om leg og kultur med etniske mindretal*. Vejle: DGI.

Hammer, Ole/Charlotte Toft 1995: *Det flerkulturelle Danmark. (= Kulturens politik. 16)* Århus: Klim.

Mangan, J.A. (ed.) 1996: *Tribal Identities. Nationalism, Europe, Sport*. London: Frank Cass.

Tilia, Gitte Bentzon 1996: "Tarm United. Glimt af integrationsprocessen. Om fodbolden og de unge mænds rolle i integrationen af tamiske flygtninge." I: *Jordens Folk*, nr.4, s.157-161.

Kap.7

Halling, Anders 1997: *Den frivillige leder mellem foreningen og det offentlige*. Odense Universitet, Institut for idræt.

Ibsen, Bjarne 1996: "Changes in local voluntary associations in Denmark." In: *Voluntas*, 7:2, s.160-176.

Ibsen, Bjarne 1998: *Changes in the voluntary sector at the local level*. Paper presented at the ISTR conference, Geneva.

Riiskjær, Søren 1996: *Danske sejlklubber i tal og tale. (= Idrætsforsk Skrifter. 4)* Gerlev.

Om idræt, forening og demokrati

Borish, Steven 1991: *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-Violent Path to Modernization*. Nevada City: Blue Dolphin.

Eichberg, Henning 1997: "Det tredje demokrati. Idræt som politisk oplysning." I: Gerlev Idrætshøjskoles Årsskrift, s.25-38.

Eichberg, Henning et al. (red.) 1999: Demokrati og kropslighed. Gerlev: Bavnebanke.

Korsgaard, Ove 1999: "Demokrati uden krop." I: Demokrati og kropslighed. Gerlev: Bavnebanke, s.38-45.

Maffesoli, Michel 1996: The Time of the Tribes. London: Sage.

Kap.8

Ibsen, Bjarne 1999: "Organizations of sport in the Nordic countries." Upubliceret manuskript.

Kap.9

Berg-Sørensen, Ivar/Per Jørgensen (red.) 1998: 'Een Time dagligen.' Skoleidræt gennem 200 år. Odense: Odense Universitetsforlag.

Laursen, Per Fibæk 1995: Idrætsdidaktikkens modernisering. København: DHL.

Idræt og højskole

Andersen, Michael (bearb.) 1999: Højskoleophold fører til frivilligt arbejde. København: Højskolernes Sekretariat.

Andresén, Arne et al. (red.) 1996: Energien i forskelligheden. Folkehøjskolerne sidst i 90'erne. København: FFD og Højskolernes Sekretariat.

Bonde, Hans xxx: Niels Bukh xxx. Disputats. I tryk.

Boyhus, Else-Marie (red.) 1991: Midt i højskolen. København: Gyldendal.

Bøje, Claus 1991: "Det uformulerbare. Kropsfagene i højskolen." I: Midt i højskolen. København: Gyldendal, s.184-207.

Ehlers, Søren (red.) 1997: Den foranderlige højskole. Kompetenceudvikling i en ny tid. København: FFD.

Korsgaard, Klara Aalbæk 1996: Anna og Jørgine. En historisk fortælling om to kvinder, deres gymnastik og deres højskole. Odense: Odense Universitetsforlag.

Korsgaard, Ove 1997: Kampen om lyset. Dansk voksenoplysning gennem 500 år. København: Gyldendal.

Lauesen, Jens et al. (red.) 1999: Højskolen som brobygger - mellem unges dannelsesbehov,

det formelle uddannelsessystem og det postindustrielle samfunds kompetencekrav. RY: Ry Højskole.

Nissen, Gunhild 1994: Udfordringer til højskolen. Danske folkehøjskoler 1844 til 1994. København: FFD.

Kap.11

Bale, John 1994: Landscapes of Modern Sports. Leicester: Leicester University Press.

Bale, John/Olof Moen (eds.) 1995: The Stadium and the City. Keele: Keele University Press.

Eichberg, Henning 1998: "Movement landscape - Scenarios and grassroots conflict. Green revitalization in a Danish rural area" I: Kazunori Matsumura (ed.): Toward a Greening Society. Aizu/Japan: South Aizu Green Stock Club, s.135-151.

Eichberg, Henning 1999: "Legens rum, legens sted, legens elementer." I: Demokrati og kropslighed. Gerlev: Bævnebanke 1999, s.71-91.

Eichberg, Henning (red.) 1999: Idrætten og byen. Vejle: DGI.

Kural, René 1999: Spillerum. Alternative steder til idræt, kultur og fritid. København: Kunstakademiets Arkitektskoles Forlag.

Præstholm, Søren 1996: Brugsnatur. Friluftsliv i fremtidens landskab. Gerlev: Gerlev Idrætshøjskole.

Rütten, Alfred/Petra Roskopf (Hrsg.) 1998: Raum für Bewegung und Sport. Zukunftsperspektiven der Sportstättenentwicklung. Stuttgart: Stephanie Naglschmid.

Om Lokale- og Anlægsfonden

Nyt fra Lokal- & Anlægsfonden, Kastrup 1997 ff.

Bøje, Claus 1997: Fra sportsbassin til superbassin. Kastrup: Lokale- & Anlægsfonden.

Bøje, Claus 1998: Kunstis og skøjtekultur. Kastrup: Lokale- & Anlægsfonden.

Eichberg, Henning 1998: Innovation im Anlagenbau für Sport und Kultur. I: Rütten/Roskopf (Hrsg.): Raum für Bewegung und Sport. Stuttgart: Naglschmid S.71-79.

Kap.12

Det civile samfund

Etzioni ...

Ibsen, Bjarne 1998: Sport and the welfare society. The development of sport between state, market and the community. Paper presented at the conference Den frivillige sektor i Norden, Reykjavik.

Riiskjær ...

Skirstad, Berit 1998: "Sport in tension triangle between state, market and community." I: Acta Universitatis Carolinae, Prag, 34:1, s.17-26.

Weisbrod ...

Kap.13

Om doping og monstershow

Bøje, Claus 1999: "Dopingsvineri som kunst." I: Politiken, Sport, 16.august, s.9.

Eichberg, Henning 1999: "Doping og demokratiets krop." I: Demokrati og kropslighed. Gerlev: Bavnepanke, s.5-29.

Hoberman, John 1992: Mortal Engines. The Science of Performance and the Dehumanization of Sport. New York: Mavmillan.

Møller, Verner 1999: Dopingdjævelen - analyse af en hed debat. København: Gyldendal.

Ravn, Jørn/Lene Hansen (red.) 1994: Sport og teknologi. København: Teknologinævnet.

Kap.14

Møller, Jørn/Jens Sejer Andersen (red.) 1998: Samfundets vagthund - eller tam entertainer? Inspiration til fremtidens sportsjournalistik. Vejle: DGI.

Kap.15

Bale, John/Joseph Maguire (eds.) 1994: The Global Sports Arena. Athletic Talent Migration in an Interdependent World. London: Frank Cass.

Eichberg, Henning 1997: "Krop og identitet. Et materialistisk syn på den moderne nationaliseringsproces." I: *GRUS*, nr.52, s.5-23.

Elbæk, Niels et al. (red.) 1996: Krop, idræt & kultur. Copenhagen: Mellempfolkeligt Samvirke/DGI.

Jennings, Andrew/Vyv Simson 1992: The Lords of the Rings. Power, Money and Drugs in the Modern Olympics. London: Simon & Schuster.

Jennings, Andrew 1996: The New Lords of the Rings. London: Simon & Schuster.

Jennings, Andrew/Clare Sambrook 2000: The Great Olympic Swindle. When the World Wanted its Games Back. London: Simon & Schuster.

Werge, Lars 2000: Den olympiske bombe. Århus: Klim.

Kap.16

Møller, Verner/Jørgen Povlsen/Kurt Lüders (red.) 1994: Hooked. Om vanvid og æstetik i sport og kropskultur. Odense: Odense Universitetsforlag.

Kap.17

Eichberg, Henning/Claus Bøje 1997: Idrætspsykologien mellem krop og kultur. Vejle: DGI.

Jespersen, Ejgil (red.) 1985: Psykologi og sport. (= Centring. 6:1) Gerlev: Bavnebanke.

Jespersen, Ejgil (red.) 1990: Idrætsteori under forvandling.(= Centring. 9:25) Gerlev: Bavnebanke.

Pedersen, Inge Kryger 1992: Sportspsykologiens genealogi. En analyse af den sportspsykologiske videns ompkomst. (= Reproserien. 7) Københavns Universitet, Institut for Kultursociologi.

Riiskjær, Søren (red.) 1996: Forskningens bidrag til den folkelige oplysning. Vejle: DGI.

Turner, Bryan S. 1984: The Body & Society. Basil Blackwell. På dansk: Kroppen i samfundet. København: Reitzel 1992.

Kritik af "Idrættens tredje vej"

Damkjær, Søren 1995: I: "Den tredje vej. Noter til en betænkning." I: Idrætshistorisk årbog, 11, s.221-229.

Eichberg, Henning 1994: "Stemmer om bogen 'Idrætten tredje vej'." I: Idrætshistorisk årbog, 10, s.161-167.

Eichberg, Henning 1995: "Debatten internationaliseres. Nye stemmer om bogen 'Idrættens tredje vej'." I: Idrætshistorisk årbog, 11, s.197-203.

Jensen, Jens-Ole 1997: Centrale begreber i kulturanalysen. Speciale Odense Universitet, Center for Kulturstudier, Medier og Formidling.

Møller, Verner 1999: Sundhed og idræt. Kulturanalyser til indkredsning af sundhedsaspektet i idrætten. Odense: Odense Universitetsforlag, s.164-196.

